

Сутність та структура громадянськості особистості в умовах сьогодення. *Розвиток вищої освіти в Україні : виклики XXI століття*. Матеріали Всеукраїнської інтернет-конференції, м.Івано-Франківськ, 7 березня 2019 р., conference.pu.if.ua Івано-Франківськ, 2019

URL: <https://conference.pu.if.ua/forum/viewforum.php?f=221>

Теорія і практика виховання студентської молоді

Олена Сєваст'янова

(Старобільськ, Україна)

СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА ГРОМАДЯНСЬКОСТІ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

На сучасному етапі в Україні громадянське виховання молоді має першочергове значення для збереження цілісності держави та її демократичної розбудови. Результатом виховання громадянина є формування громадянськості в особи, яка ідентифікує себе з Україною, і у якої є сформованими правова, моральна і політична культура. Його творцями, активними суб'єктами мають стати високоосвічені, культурні особистості, які усвідомлюють себе громадянами України, готові захищати й розбудовувати її як демократичну, правову, соціальну державу, знають свої права, свободи та обов'язки і прагнуть до вільного самоствердження, саморозвитку й самореалізації своїх сутнісних сил. Істинні патріоти своєї держави прагнуть самостійно вирішувати свою долю і долю країни в міру своєї мужності й компетентності.

Становлення громадянськості особистості – проблема, що завжди знаходилася в центрі уваги педагогів, науковців, громадських діячів. У різні періоди існування кожна держава, суспільство відповідно до своїх пріоритетів вирішує питання як сутності громадянськості, так і мети, змісту, способів, засобів і технологій виховання сучасної молоді.

Сьогодні саме від вищої школи залежить, чи придбають студенти навички самоорганізації, чи будуть вони пристосованими до життя в суспільстві. Педагог, який володіє сучасними виховними технологіями, грає в цьому

найважливішу роль. Особистість повинна себе відчувати морально, соціально, політично, юридично дієздатною та захищеною після завершення загальноосвітнього закладу. Громадянськість у загальному вигляді виявляється в міркуваннях про благополуччя свого народу, своєї країни; усвідомленні безпосередньої залежності долі країни від власної відповідальності та законослухняності.

Як зазначають науковці (М. Боришевський, О. Вишневський, Б. Грицюк, Н. Дерев'яненко, О. Докукіна, П. Ігнатенко, І. Зімня, О. Киричук, Р. Петронговський, М. Романенко, В. Струманський, Т. Титаренко, К. Чорна та інші) свідчить, що громадянськість – багатоаспектне поняття, фундаментальна духовно-моральна якість, психологічна та світоглядна характеристика особистості, яка має культурологічні засади.

Так, В. Лола наголошує, що громадянськість – це морально-психологічна характеристика взаємодії особи з державою та іншими співгромадянами в системі відносин "державна – громадянин". Від того, чи визнає особа легітимність чинного порядку, чи ні, залежить наявність указаних відносин, що, у свою чергу, не лише виявляється у формальному громадянстві (статус громадянина), а й передбачає існування системи цінностей, налаштувань, поглядів, ставлення до держави та інших людей [6].

Дослідник Н. Лавриченко, розглядає громадянськість «як здатність особистості бути повноправним членом громадянського суспільства, виразником і захисником його інтересів та наголошує, що такою мірою, як громадянське суспільство формує державу – виразника своїх інтересів, – так і громадянськість зумовлює громадянство як форму своєї самореалізації» [5].

У сучасному розумінні громадянин – це людина, яка не тільки усвідомлює свою належність до певного державного утворення, нації, але й має сформовану систему громадянських цінностей, основу яких, на думку М. Боришевського [2], складає духовність. Учений обґрунтовано стверджує, що саме духовність є втіленням у світоглядних орієнтаціях людини сподівань, прагнень, ідеалів, духу

народу, нації, визначає спрямованість особистісних потреб, переживань і зумовлює настанову на відповідний життєвий вибір.

Отже, громадянськість – це інтегративна суспільно-моральна якість особистості, яка характеризується ціннісним ставленням до держави, народу та до себе як до громадянина, на основі усвідомлення прав та обов'язків дозволяє відчувати себе юридично, морально і політично дієздатною, спроможною компетентно впливати на розбудову громадянського суспільства, правової демократичної України.

Складниками системи громадянського виховання є: мета, завдання, принципи громадянського виховання, суб'єкти діяльності та відносини між ними, процес громадянського виховання, умови, в яких воно відбувається, управління, що забезпечує інтеграцію складників у цілісну систему і розвиток цієї системи.

Мета і завдання системи громадянського виховання визначає відбір таких складових змісту виховання, який забезпечить передумови для формування особистості на цінностях національної культури як невід'ємної складової культури загальнолюдської. Таким чином, формування культури міжетнічних стосунків, «проявляється в повазі інтересів, прав, самобутності великих і малих народів, готовності й умінні йти на компроміси з різними етнічними, релігійними групами заради соціального миру в державі» [1], розвиток планетарної свідомості, яка включає почуття єдності й унікальності життя на Землі, що вимагає мирного співіснування всіх народів, країн. Культура міжетнічних стосунків має економічну, політичну, правову та духовну основи і проявляється у повазі до інтересів, прав, самобутності великих і малих народів: у підготовці особистості до свідомого життя у вільному демократичному суспільстві, готовності й умінні йти на компроміси з різними етнічними, релігійними групами заради соціального миру в державі. Деформація цих основ призводить до конфліктних міжетнічних стосунків, проявів шовінізму та інших небезпечних для громадянського миру і злагоди ситуацій.

Одне із завдань громадянськості – виховання особистості, яка має базові знання про права й обов'язки людини в системах "громадянин – держава", "громадянин – суспільство", вміє критично мислити, аналізувати політичну ситуацію, співпрацювати з іншими людьми, поважає права інших, бере участь у суспільно-політичному житті своєї країни. Варто також зазначити, що якостей, які визначають рівень наближення особистості до ідеалу громадянина, багато. Тому вважаємо, що їх доцільно класифікувати відповідно до трьох основних ознак: моральні, правові і соціально-політичні.

У системі громадянського виховання особливого значення набуває «особистісно-орієнтований підхід», коли у центрі освітньо виховного процесу стоять інтереси дитини, її потреби та можливості, права окремого індивіда, його суверенітет. Лише через таку ієрархію ціннісних підходів як: людина (особистість) – народ (культура, історія, освіта) – держава (суспільство) можна реалізувати перспективну й демократичну модель виховання в дусі громадянськості. При цьому співвідношення особистісних і ситуативних факторів розглядається як співвідношення особистісних якостей та об'єктивних вимог діяльності» [4].

Система громадянського виховання має стимулювати розвиток планетарної свідомості, яка включає відчуття єдності й унікальності життя на Землі, повагу до всіх народів, їх прав, інтересів і цінностей; розуміння світу як єдності і різноманітності, системи держав, які мають мирно співіснувати, співпрацювати й умовах свободи, на засадах моральних ідеалів, гуманізації міжнародних стосунків, визнання головним пріоритетом права людини, націй і народів, постійної уваги до світових проблем.

Визначальною характеристикою громадянської зрілості як результату системи громадянського виховання є розвинена правосвідомість – усвідомлення своїх прав, свобод, обов'язків, ставлення до Закону, до державної влади. Основою правосвідомості особистості є усвідомлення, що головне завдання України як цивілізованої держави полягає в захисті соціальних інтересів, прав і свобод своїх громадян. Свобода і незалежність особистості є

умовою безпеки і розквіту України. Тому ніхто не повинен бути поза системою захисту, турботи. В той же час держава має гарантувати кожному реальну можливість працювати, творити за своєю вільною і творчою ініціативою. Права людини є пріоритетними стосовно суспільних та державних інтересів.

Для того, щоб захистити свої права, громадянин зобов'язаний добровільно дотримуватись чинних законів, знати не лише свої права, а й сприймати їх як свої обов'язки. У цьому діалектика взаємовідносин прав і обов'язків, головна суть виховання правосвідомості. Правова демократична держава, якою прагне стати Україна, передбачає, що її громадяни не лише добровільно дотримуватимуться чинних законів, а й конституційними методами боротимуться за нові, кращі закони.

Однією із складових громадянської свідомості є моральність особистості. Вона включає гуманістичні риси, що являють собою єдність національних і загальнолюдських цінностей: доброту, увагу, чуйність, милосердя, толерантність, совість, чесність, повагу, правдивість, працелюбність, справедливість, гідність, терпимість до людей, повагу і любов до своїх батьків, роду. Названі якості визначають культуру поведінки особистості. Норми моралі полегшують сприймання норм правових, які, в свою чергу сприяють глибшому усвідомленню моральних істин. Моральна свідомість дозволяє побачити і усвідомити ту межу моральної поведінки, за якою починаються аморальні і протиправні вчинки, а також стимулює соціально ціннісну поведінку, застерігає від правопорушень.

Аналізуючи цей складник громадянськості, необхідно виходити з того, що єдиної моралі на всі часи бути не може, адже суспільство змінюється, що впливає й на моральні орієнтири. Кожен конкретний історичний етап розвитку суспільства передбачає певні особливі способи регуляції поведінки особистості, механізми морального впливу. Мораль громадянського суспільства, яка є гарантом розбудови демократичної правової України, має бути гуманістичною, тобто ґрунтуватися на визнанні людини найбільшою цінністю, а її прав – пріоритетними над інтересами як суспільства, так і держави.

Важливою складовою змісту громадянського виховання є розвиток політичної культури, що включає належну політичну компетентність, знання про типи держав, політичне облаштування суспільства, політичні організації та інституції, принципи, процедури й регламенти суспільної взаємодії, виборчу систему. Політична культура виявляється також у лояльному і водночас критично вимогливому ставленні людей до держави, її установ, органів влади, у здатності громадян брати участь у прийнятті рішень, які мають впливати на владу.

На особистісному рівні громадянськість є пріоритетною сталою характеристикою людини, яка проявляється в її свідомості, моральних ідеалах і цінностях, у реальній поведінці та вчинках. Це звичайний моральний стан життя людини, що виявляється не лише в незвичайних ситуаціях, але і в повсякденному виконанні особистістю своєї роботи, яка приносить користь людині, суспільству, державі. Отже, суб'єктом-носієм громадянськості є сама людина: завдяки її творчій праці, любові до Батьківщини та відданості їй розвивається громадянськість.

Конкретизуючи підсумки теоретичних напрацювань учених із проблеми дослідження, варто зазначити, що всі науковці одностайні в розумінні громадянськості як сукупності високорозвинених моральних якостей суб'єкта, що передбачає таке: зрілість політичної і правової свідомості; почуття патріотизму, причетності до історичної долі Вітчизни та свого народу; усвідомлення себе повноправним членом соціальної спільноти. Громадянськість, громадянська позиція людини пов'язані з почуттям гордості за свою країну, повагою до прав та обов'язків громадянина, до Конституції держави, її традицій, звичаїв, символіки.

Молодь має усвідомити, що бути громадянином – значить пізнати себе, бути впевненим у своїх силах і можливостях, навчатися жити, пізнавати, мислити вільно, критично, відстоювати свої права, любити Вітчизну, впливати на її демократичність, гуманність, тобто активно діяти як суб'єкт громадянського суспільства.

Таким чином, для успішної реалізації мети і завдань системи громадянського виховання вища школа має діяти як відкрита система, органічно пов'язана з життям суспільства, яка взаємодіє з батьками, громадськістю, соціальними інститутами, наукою. Складові змісту громадянського виховання: патріотизм і національна самосвідомість, культура міжетнічних стосунків, політична та правова культури, моральна свідомість, трудова активність зумовлюють ефективність виконання завдань виховного процесу, адже випускник сучасного закладу має бути вихований як високоосвічена, соціально активна людина, що відзначається громадянською відповідальністю, високими духовними якостями, патріотичними почуттями, повагою до надбань української та світової культури, здатна до саморозвитку й самовдосконалення.

Отже, сьогодні особливого значення для формування громадянськості особистості в контексті інтеграції в європейський культурно-освітній простір набуває кваліфіковане управління системою громадянського виховання у вищій школі, а також подальших теоретичних досліджень в цьому напрямку потребують питання розробки технологій вивчення рівнів ефективності громадянського виховання.

Список використаних джерел

1. Бех І., Чорна К. Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді // Шкільний світ. – 2007. - № 13. – С.5
2. Боришевський, М. Й. Шлях до себе [Текст] : монографія / Мирослав Боришевський. – К. : Академвидав, 2010 – 416 с
3. Кендзьор, П. І. Молодь – Школа – Громада [Текст] : зб. метод. матеріалів з громадянської освіти / П. І. Кендзьор. – Луцьк : ЗУКЦ, 2009. – 52 с.
4. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Джерело педагогічної майстерності. Громадянська освіта школярів / Науково-методичний журнал. Випуск №1 (33). Ч.1-2. – Харків: ХОНМІБО. – С.35-45
5. Лавриченко, Н. М. Громадянин у сучасному соціумі : гвинтик, деструктор чи будівничий? [Текст] // Директор школи. – 2003. – № 38. – С. 12-17.
6. Лола В. Проблеми виховання людини і громадянина в контексті європейської інтеграції України [Текст] / В. Лола // Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції

- України : матеріали регіональної науково-практичної конференції / за заг. ред. Л. Л. Прокопенка. – Донецьк : ДРІДУ НАДУ, 2005. – С. 138-142.
7. Сухомлинська, О. Громадянське виховання : спадщина і сучасність [Текст] / О. Сухомлинська // Доба історичної та громадянської освіти : науково-методичний часопис. – 2005. – №2. – С.4-5.